

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Боряна Владимирова Христова

за дисертационния труд

на

Валентина Милчова Миткова

„Авторство и канон в българската книжнина /1878 – 1944/:

Жените авторки

За получаване на образователната и научна степен „доктор”

София, 2014

Дисертационният труд на Валентина Миткова си поставя една много интересна и същевременно нелека задача – да очертае профила на българската „женска” литература и женските творчески гласове от времето след Освобождението на България до 40-те години на двадесети век. Задачата е изпълнена и в този смисъл можем да определим дисертацията като успешна. Изследователското поле разширено максимално – започва се с въпроса за това кой може да бъде считан за „автор”, какво е авторство според различни епохи и концепции, в какво се изразяват авторските права и как те са били отстоявани в територията на интелектуалната собственост

и се завършва с „творчески-любовните структури” в нашата женска литература. По този начин текстът се е разлял доста на ширина за сметка на задълбочеността на проучването.

Трудът е структуриран в Увод, който изяснява обекта и целите на изследването и преразказва накратко съдържанието на главите; три основни глави с по няколко подглави – Глава I – Авторът, авторството и авторските права – опит за генеалогия на концептите и проследяване на еволюционната им траектория; Глава II – Авторът и авторството в български контекст. Литературният канон – авторитети, идеологеми и процеси на фиксиране; Глава III – Жените авторки и женското писане и кратко Заключение, в което има някои ценни наблюдения, но в което липсва цялостно обобщение на темата.

Първата глава е посветена най-общо на оформянето на концепцията за „автора като интелектуален, юридически и социално-конструиран субект”, като е направен преглед и на формирането на различните виждания за интелектуалната собственост, на въпросите за правата и привилегиите, казано най-общо, на авторите, печатарите, книжарите и други лица, свързани със създаването и разпространението на книгата. Разгледани са основно практиките в това отношение на Великобритания, Германия и Франция, като е направен и известен библиографски обзор на публикациите по темата. Липсват обаче някои важни примери, като например този на Русия, която всъщност е оказала най-силно влияние върху ранното третиране на тези въпроси на българска почва. Би било добре подобни наблюдения да се добавят в бъдещите работи на докторантката.

Втората глава е посветена на разбирането за автор и авторство в български контекст, както и на началното оформяне на литературният канон в следосвободенска България. Епохата на Възраждането тук е

засегната съвсем периферно, което е напълно в съответствие с темата на авторката, съсредоточена върху първите жени-авторки. Тяхното присъствие по онова време е съвсем оскъдно в книжовната ни история и те са били вече предмет на доста изследвания. В този смисъл тук изложението е по-скоро преразказ и обобщение на познати вече публикации, но то има своя смисъл, тъй като събира на едно място и разпределя по години / особено за 20-ти век/ основното, писано досега по темата за жените авторки, издателки и изследователки. Естествено, значително място в тази глава заемат и мъжете автори, които всъщност налагат новия литературен канон. За целта е разгледано съдържанието на едни от първите антологии в българската литература, направен е преглед и на учебните програми за учениците от 4 до 8-ми клас в средните училища.

Основните приноси на авторката, както и следва да се предположи, са съсредоточени в третата глава, в която акцентът е поставен вече върху жените авторки и женското писане през последната четвърт на 19 век докъм 40-те години на 20 век. И тук се започва с преглед на мненията в западната хуманитаристика, където най-голям интерес представляват творбите на Виржиния Улф, на Юлия Кръстева и на още няколко жени-авторки, спадащи към западната и американската феминистка критика; авторки, които активно се опитват да включат писателките в литературния канон и да дадат отпор на „съществуващата андроцентрична литературна традиция”. Тук в текста се наблюдава наличие на множество цитати, някои изведени пряко, други под формата на преразказ, които значително натоварват текста и затъмняват собствените приноси на дисертантката. Написаното за българското женско авторство и женската литературна продукция у нас е до голяма степен под влиянието на публикациите на проф. Красимира Даскалова, което е напълно естествено, като се има предвид, че темата е разработвана под нейното научно ръководство.

Съвсем правилно тук са включени освен писателките и преводачките, чиято роля е несъмнена за развитието на българската култура и за извървяването на българската литература на пътя към най-общо казано „модерността“.

Нов материал докторантката внася с прегледа на вестниците и списанията за жени. Това са „Женский свят“ /започнало да излиза още през 1893 г./, „Женски глас“, „Женски бюлетин“, вестник „Равноправие“, „Женски труд“, „Женско огледало“, „Жена и дом“ и още доста други, които нямат задължително думата „женски“ в заглавието си, но в които публикуват не малко жени, като „Учител“, „Учителска пробуда“, „Училищен преглед“ и др. На базата на редица публикации и самостоятелно издадени книги, на литературни награди, които започват да се дават все по-често на жени и на други изнесени факти, В. Миткова прави обаче справедливия извод, че независимо от всички успехи на родните писателки, критиката твърде дълго време не само очаква, но дори и изисква от тях да се вмести в предварително зададени им рамки и схеми за „женственост“ и да пишат най-вече за „интимните трепети на душата“. Дори литературната критика, писана от жени, до голяма степен възприема мъжката представа за „нежната природа на жената“ и за особения, по-специфичен характер на „женското“ писане, което трябва да се съсредоточи върху любовта, природата, семейните ценности и децата – т.е. детската литература. Специален акцент тук е поставен върху поезията на Елисавета Багряна, разгледана в светлината на теориите на проф. М. Кирова като „изричане на женското преживяване в категории и модели на мъжкия опит“. Други интересни наблюдения на авторката са свързани със Санда Йовчева и романът ѝ „Отхвърлените“, с поезията на Магда Петканова / стихосбирките „Македонски песни“, „Изгубен камък“ и

„Кавали свирят“/ и с Ана Каменова и сборникът ѝ „Неповторимото“ като специфичен пътепис.

Голяма находка на докторантката е включването в дисертацията на темата „Творческо-любовни структури в женската литература“. Това е наистина много голяма тема, актуална за българската литература не само до, но и след Втората световна война. Предмет на анализ са едни от най-известните писателски двойки, че дори и една тройка – Евгения Марс – Иван Вазов; Мара Белчева – Пенчо Славейков; Яна Язова – Александър Балабанов; Пейо Яворов – Дора Габе – Боян Пенев, които наистина дават много материал за литературен размисъл по въпросите на женското творчество. За съжаление, тъкмо поради своята известност, тези двойки са били неведнъж обект на изследване от различни автори, за тях е писано много и дисертацията не е казала нищо съществено ново. И В. Миткова, както и другите изследователи, достига до извода, че въпреки безспорните им достойнства, жените авторки „биват настойчиво маргинализирани като писателки от родната критика“. Те са разглеждани по-скоро като съратнички, вдъхновителки, музи и помощнички на мъжете в творческия им и жизнен път. Трябва само да се съжالياва, че в темата не е включено и друг тип женско писане / с не точно литературна насоченост/, тъй като тогава в полезрението на изследователката можеха да попаднат и други известни двойки като например Богдан Филов – Евдокия Филова, при които излизат на преден план по-различни изводи. А да не забравяме, че имаме и някои уникални обратни примери, какъвто е случаят с двойката Матвей Вълев- Елисавета Багряна. Разбира се, в една дисертация не може да се включи прекалено много материал, тя никога не може да изчерпи напълно темата. Хубавото е, че има още много материал за бъдещи разработки в същата област.

В заключение : Пред нас стои един интелигентно и сериозно написан дисертационен труд. Той отговаря на всички изисквания за получаване на образователната и научна степен „доктор” и с пълна увереност приканвам научното жури да я присъди на Валентина Милчова Миткова.

14 април 2014 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

/Проф. дфн Боряна Христова/